O‘QITUVCHI-O‘QUVCHI ORASIDAGI SOTSIOMETRIK MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISH

Sa’dullayeva Sarvinoz Ubadullo qizi
Qori Niyoziy nomidagi TPMI doktoranti

Annotatsiya. Maqolada o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasidagi sotsiometrik munosabatlarni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilingan. Ta'lim jarayonida samarali hamkorlik va ijobiy muloqotni rivojlantirish yo‘llari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: sotsiometriya, o‘qituvchi, o‘quvchi, pedagogik hamkorlik, muloqot, ta'lim.

Аннотация. В статье раскрываются теоретические и практические основы формирования социометрических отношений между учителем и учащимися.

Ключевые слова: социометрия, учитель, учащиеся, педагогическое сотрудничество, общение.

Abstract. The article discusses the theoretical and practical foundations of forming sociometric relations between teachers and students.

Keywords: sociometry, teacher, student, pedagogical cooperation, communication.

Sotsiometriya — bu jamoadagi a’zolar o‘rtasidagi afzal ko‘rish, yoqtirish yoki rad etish kabi ijtimoiy tanlovlarni aniqlovchi, ularni vizual tarzda ko‘rsatadigan ilmiy metod hisoblanadi. Uni XX asr boshlarida amerikalik sotsiolog va psixolog Yakob Levi Moreno ishlab chiqqan. Moreno fikricha, har qanday guruhda yashirin ijtimoiy tuzilmalar mavjud va ularni o‘rganmasdan turib guruh samaradorligini baholab bo‘lmaydi. Sotsiometriya o‘sha yashirin tuzilmalarni aniqlash va ko‘rsatishda samarali vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Sotsiometriya yordamida guruhdagi norasmiy liderlar, izolyatsiyalangan shaxslar, do‘stlik guruhlari, ziddiyatli munosabatlar aniqlanadi. Bu esa, o‘z navbatida, jamoani to‘g‘ri boshqarish, ichki muammolarni hal qilish va samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu usul jamoaviy muhitni sog‘lomlashtirish, ijtimoiy moslashuv darajasini aniqlash, nizolarning oldini olish va motivatsiyani oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Sotsiometriya usuli sotsiologiya fanida zamonaviy tadqiqotlar uchun keng imkoniyatlar yaratadi. U faqat guruh ichidagi holatni emas, balki o‘zgarish dinamikasini ham kuzatish

imkonini beradi. Ushbu maqolada aynan shu metodning nazariy asoslari, qo‘llanish doirasi va amaliy natijalari chuqur yoritiladi.

Ta’lim jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi munosabatlar sinf jamoasining psixologik muhitini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Ayniqsa, sinf ichidagi o‘zaro tanlovlar, ijtimoiy qabul qilish yoki rad etish holatlari sotsiometrik munosabatlar sifatida namoyon bo‘ladi. Sotsiometrik munosabatlar o‘quvchining jamoada o‘z o‘rnini topishi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi, muloqot madaniyati va ijtimoiy faolligini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

O‘qituvchi sinfdagi ijtimoiy muhitni shakllantiruvchi asosiy shaxsdir. O‘qituvchining o‘quvchilarga bo‘lgan munosabati sinfdagi umumiy kayfiyat va o‘zaro munosabatlar tizimiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi.

O‘qituvchi quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. Sinfda hamkorlik muhitini yaratadi. O‘qituvchi sinfda hamkorlik muhitini yaratish uchun faqat dars o‘tish bilan cheklanmaydi, balki o‘quvchilarni bir-biriga yaqinlashtiradigan, o‘zaro hurmat va jamoaviy ishlashni kuchaytiradigan pedagogik sharoitlarni tashkil etadi. Bunda o‘qituvchi har bir o‘quvchiga bir xil munosabatda bo‘lib, sinfda hurmat, ishonch, qo‘llab-quvvatlash muhitini shakllantiradi. O‘qituvchi sinfda hamkorlik muhitini yaratish uchun tenglik, hurmat, guruhli ish, rollarni taqsimlash, rag‘batlantirish va nizolarni boshqarish kabi pedagogik yondashuvlarni qo‘llaydi. Natijada sinfda sog‘lom jamoa shakllanadi va o‘quvchilar bir-birini qo‘llab-quvvatlashga o‘rganadi.

2. Ijtimoiy tenglik va adolatni ta’minlaydi. O‘qituvchi sinfda ijtimoiy tenglik va adolatni ta’minlash orqali o‘quvchilar orasida sog‘lom muhit, hamkorlik va ishonchni shakllantiradi. O‘qituvchi sinfdagi barcha o‘quvchilarga bilim darajasi, oilaviy sharoiti, fe’l- atvori, qobiliyati qanday bo‘lishidan qat’i nazar, bir xil hurmat va e’tibor bilan munosabatda bo‘lishi kerak. Bu o‘quvchilarda “men ham boshqalar kabi qadrlanaman” degan ishonchni uyg‘otadi. O‘qituvchi sinfda ijtimoiy tenglik va adolatni ta’minlash uchun teng munosabat, adolatli baholash, rollarni navbat bilan taqsimlash, kamsitishni oldini olish, nizolarda xolislik va sinf qoidalarini hamma uchun bir xil qo‘llash tamoyillariga amal qiladi. Natijada sinfda ishonchli, hamjihat va sog‘lom psixologik muhit shakllanadi.

3. O‘quvchilar o‘rtasidagi nizolarni bartaraf etadi. Baholashda adolat tamoyiliga amal qilish uchun o‘qituvchi aniq mezonlarga asoslanadi, bir o‘quvchiga yon bosmaydi, bahoni shaxsga emas, natijaga qarab qo‘yadi, har bir bahoni tushuntirib beradi. Bu orqali sinfda norozilik va kamsitilish hissini kamaytiradi.

4. Jamoaviy faoliyatni tashkil qiladi. O‘qituvchi jamoaviy faoliyatni

tashkilqilish orqali o‘quvchilarda hamkorlik, o‘zaro yordam, mas’uliyat va ijtimoiy faollikni shakllantiradi. Buning uchun maqsad va vazifani aniq belgilab oladi. Aniq maqsad bo‘lsa, o‘quvchilar jamoa bo‘lib ishlashga qiziqadi. O‘qituvchi jamoaviy faoliyatni tashkil qilish uchun guruhlarga to‘g‘ri ajratadi, rollarni taqsimlaydi, hamkorlikka mos topshiriqlar beradi, nazorat qiladi, baholaydi va rag‘batlantiradi. Natijada sinfda hamjihatlik va hamkorlik muhiti shakllanadi.

5. Chetda qolgan o‘quvchilarni jamoaga moslashtiradi O‘qituvchi chetda qolgan o‘quvchilarni jamoaga moslashtirish orqali sinfda sog‘lom ijtimoiy muhitni yaratadi. Bunday o‘quvchilar odatda tortinchoq, kamgap, o‘ziga ishonchsiz yoki sinf tomonidan kam tanlangan bo‘lishi mumkin. O‘qituvchi avvalo o‘quvchining nega jamoaga qo‘shilmayotganini bilishi kerak. Tortinchoqlik, muloqot ko‘nikmasining sustligi, sinfdoshlar bilan kelishmovchilik, oilaviy muammo, o‘qishda orqada qolish kabi sabablar bo‘lishi mumkin. O‘qituvchi chetda qolgan o‘quvchini jamoaga moslashtirish uchun individual yondashuv, guruhli ishlarga jalb qilish, kichik vazifalar berish, rag‘batlantirish, kamsitishni oldini olish, treninglar va ota-onalar bilan hamkorlik kabi usullarni qo‘llaydi. Natijada o‘quvchi sinf jamoasiga qo‘shilib, o‘zini erkin va ishonchli his qila boshlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimova V.M. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
2. Davletshin M.G. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2007.
3. Abdullayeva Sh.A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
4. To‘xtaxodjayeva M. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2010.
5. Ishmuhamedov R.J. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Istiqlol, 2014.
6. Qodirova F.R. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi. – Toshkent: Fan, 2016.
7. Zunnunov A. Pedagogik muloqot va uning psixologik asoslari. – Toshkent: Fan, 2011.